

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Оксана МЕДВІДЬ, Руслана ПОПП, Тарас БАТЮК

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА:

методичні матеріали до семінарських занять

Дрогобич – 2024

УДК 355.1(477)(091)(072)
М42

Рекомендовано до друку вченої радою Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка
(протокол № 3 від 21 березня 2024 р.)

Рецензенти:

Біла Світлана Ярославівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Гриценко Галина Зеновіївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск

Ільницький Василь Іванович, доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Медвідь О.В.

М 42 Історія українського війська: методичні матеріали до семінарських занять / Оксана МЕДВІДЬ, Руслана ПОПП, Тарас БАТЮК. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. 28 с.

Навчальний посібник “Історія українського війська: методичні матеріали до семінарських занять” написаний відповідно до програми навчальної дисципліни “Історія українського війська”, затвердженої науково-методичною радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. (протокол № від 2024 р.).

У виданні вміщено теми й плани семінарських занять та методичні поради щодо їх підготовки.

Подаються рекомендовані джерела інформації.

ЗМІСТ

Передмова	4
Тема I. Війни княжих часів	5
Тема II. Запорізьке військо	8
Тема III. Збройні Сили Гетьманщини	10
Тема IV. Збройні Сили України в боротьбі за збереження Української державності у 1917 – 1920 рр.	13
Тема V. Українські військові формування у міжвоєнний період	16
Тема VI. Українські військові формування в роки Другої світової війни	19
Тема VII. Розбудова Збройних Сил незалежної України	22

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Історія українського війська» займає важливе місце в системі гуманітарних дисциплін. Цей курс є безпосереднім доповненням загального курсу історії України. Він спрямований на поглиблення та систематизацію теоретичних знань здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти про українські військові формації. Ця дисципліна розкриває основні етапи розвитку українського війська та військового мистецтва від періоду існування перших державних утворень на території України до сьогодення. При вивченні цієї дисципліни основним завданням студента є здобуття знань про особливості історичного розвитку українського війська, політику Української держави щодо реформування Збройних сил України. Навчальна дисципліна поглиблює розуміння української історії, розширює науковий світогляд майбутніх педагогів, сприяє патріотичному вихованню та формуванню професійної культури, стилю мислення і дослідницьких навичок, що буде необхідним у практичній діяльності.

При вивченні дисципліни «Історія українського війська» перед слухачами ставляться завдання: охарактеризувати розвиток війська і зброї, проаналізувати створення українських військових формувань в різні періоди існування Української держави, в роки Першої та Другої світових війн, в період визвольних змагань, в час російсько-української війни розкрити найважливіші битви та їх вплив на подальший економічний, політичний та національно-культурним розвитком українських земель.

У посібнику подаються основні теми та план семінарських занять, методичні рекомендації до них, вказана рекомендована література.

Тема I. Війни княжих часів

1. Війни зі Сходом і Візантією.
2. Боротьба князів з західними сусідами.
3. Степові походи.
4. Боротьба з монголо-татарами.

Рекомендована література

Джерела

1. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. Львів : Світ, 2004. 1285 с.
2. Історія України: Документи. Матеріали : посібник / уклад., комент. В. Ю.Короля. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 448 с.
3. Повість минулих літ. *Літопис руський. За Іпатським списком.* Київ : Дніпро, 1989. XVI. 591 с.
4. Січинський В. Чужинці про Україну: вибір описів подорожів по Україні та інших писань чужинців про Україну за 10 століть. Київ : Довіра, 1992. 225 с.

Література

1. Брайчевський М. Ю. Твори. Т. 1. Суспільно-політичні рухи в Київській Русі. Історична думка в Київській Русі / упоряд. Ю. Кухарчук. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2004. 720 с.
2. Войтович Л. Роман Мстиславович і утворення Галицько-Волинського князівства. Галичина та Волинь у добу середньовіччя. Львів, 2001. С. 13– 30.
3. Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква : Вид. О. В. Пшонківський, 2006. 784 с.
4. Ісаєвич Я. Д. Галицько-Волинська держава. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 39 с.
5. Ісаєвич Я. Д. Галицько-Волинське князівство доби Данила Галицького та його нащадків. Галичина та Волинь у добу середньовіччя. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. С. 3–12.

6. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. Україна крізь віки : в 15 тт. Т. 5. Київ : Альтернативи, 1998. 335 с.
7. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. Львів : Світ, 1999. 219 с.
8. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. Київ : Перун, 1996. 496 с.
9. Толочко О. П. Київська Русь. Україна крізь віки : в 15-ти т. Т. 3. Київ : Альтернативи, 1998. 351 с.

Методичні поради

При розгляді першого питання слід вказати, що в епоху середньовіччя Київська Русь, як і всі держави Європи, територіальні суперечки вирішувала військовим шляхом. У ранній період свого розвитку Давньоруська держава потребувала нових просторів, саме тому перші київські князі зі своїми дружинами здійснювали завойовницькі походи на Чорне море і Каспій. Проаналізуйте походи Олега на Візантію, зосередьте увагу на умовах та значенні підписання вигідного для Русі мирного договору. Розкажіть про боротьбу князя з хозарами та Арабським Халіфатом. Охарактеризуйте походи Ігоря на Візантію (941, 944). Князь Святослав. Похід на схід. Підкорення в'ятичів. Розгром Хозарського каганату. Війни проти волзьких болгар, буртасів, ясів, касогів. Перший Болгарський похід Святослава (968). Напад печенігів на Київ. Другий Болгарський похід (969–971). Війна з Візантією. Битва під Доростолом. Мирний договір Русі і Візантії.

У другому питанні вкажіть, що Володимир Великий та Ярослав Мудрий вели війни з Угорщиною з метою захисту своїх західних кордонів. Такі ж заходи згодом проводили князі Галицько-Волинської держави. Охарактеризуйте переможну битву Володара Ростиславовича проти короля Коломана під Перемишлем у 1095 р., розгром сил противника Данилом Галицьким у 1238 р. Проаналізуйте боротьбу руських князів з Польщею: повернення Володимиром Великим Перемишля (981 р.), відвоювання Червенських земель Ярославом Мудрим (1030–1031 рр.). Покажіть боротьбу

Романа Мстиславовича, Данила Галицького та його наступників за Люблінську землю. Розкажіть про боротьбу руських князів з Литвою: похід Володимира Великого 983 р., боротьба Ярослава Мудрого, перемога Мстислава у 1132 р., походи Данила Галицького на ятвягів.

У третьому питанні охарактеризуйте боротьбу київських з тюркськими ордами печенігів, торків та половців. Розкажіть про напад печенігів на Русь у 915 р., облогу Києва 968 р., битву Святослава біля Дніпрових порогів 972 р. та остаточний розгром печенігів Ярославом Мудрим 1036 р. Розкрийте боротьбу проти торських племен та їх розгром Ізяславом, Святославом та Всеволодом у 1060 р. Висвітліть основні причини поразки руських князів у битвах проти половців. Розкажіть про битву на р. Альта 1068 р., охарактеризуйте поразку новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича у 1185 р. З'ясуйте, чому київський князь Святослав Всеволодович укріпив пограничні землі та перейшов до оборонної тактики проти степовиків.

При розгляді четвертого питання розкажіть про утворення Монгольської держави та покажіть її територіальні завоювання за правління Чингісхана. Охарактеризуйте битву на річці Калка та причини поразки русько-половецьких військ. Проаналізуйте похід Батия на північно-східну Русь, підкорення монголами половецьких кочовищ та зупиніться на завоюванні українських земель. Зверніть увагу на боротьбу Данила Галицького з монголо-татарськими завойовниками, будівництво укріплень, спроби створення антимонгольської коаліції. Розкажіть про боротьбу наступників Данила Галицького з монголо-татарами.

Тема II. Запорізьке військо

1. Воєнна організація Запорізької січі.
2. Боротьба козаків проти турків і татар.
3. Участь запорожців у польсько-московській війні 1617–1618 рр.

Рекомендована література

Джерела

1. Боплан де Гійом Левассер. Опис України. Львів : Каменяр, 1990. 300 с.
2. Літопис Самовидця. Київ : Наукова думка, 1970. 207 с.
3. Історія України. Документи. Матеріали. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 448 с.

Література

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. Київ : Дніпро, 1991. 238 с.
2. Антонович В. Коротка історія Козаччини. Київ : Україна, 2004. 304 с.
3. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. Київ : Либідь, 1993. 297 с.
4. Гурбик А. О. Виникнення Запорозької Січі (хронологічний та територіальний аспект проблеми). *ВІЖ*. 1999. № 6. С. 3–16.
5. Гуржій О. І. Петро Конашевич-Сагайдачний. Київ : Україна, 2004. 189 с.
6. Історія українського козацтва: Нариси : у 2 т. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. Т. 1. 800 с. Т.2. 2007. 724 с.
7. Леп'явко С. Козацькі війни кінця ХУІ ст. в Україні. Чернігів, 1996. 320 с.
8. Наливайко Д. Козацька християнська республіка (Запорізька Січ у західноєвропейських історико-літературних пам'ятках). Київ : Дніпро, 1992. 495 с.
9. Сас П. М. Запорожці у польсько-московській війні наприкінці Смути (1617 – 1618 рр. Біла Церква : Видавець Пшонківський О. В., 2010. 512 с.

10. Сергійчук В. Іменем Війська Запорозького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – сер. XVII ст. Київ : Україна, 1991. 253 с.
11. Фігурний Ю. С. Історичні витoki українського лицарства: Нариси про зародження і розвиток козацької традиційної культури та національне військово мистецтво в українському вимірі. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2004. 308 с.
12. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – перша пол. XVII). Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 300 с.
13. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: у 3 т. Львів : Світ, 1990. Т. 1. 319 с.; 1991. Т. 2. 392 с.; 1992. Т. 3. 456 с.

Методичні поради

При розгляді першого питання вкажіть, що утворення в середині XVI ст. Запорозької Січі мало значний вплив на розвиток козацтва. Поясніть, чому Запорізьку Січ дослідники вважають «зародком майбутньої української держави». Які виразні ознаки державності вона мала? Проаналізуйте адміністративно-територіальний устрій Січі. З'ясуйте роль Військової ради. Категорії старшини. Висвітліть функції, які виконували кошовий отаман, суддя, писар, осавул. Охарактеризуйте запорізький курінь і побут у ньому. Розкажіть про організацію паланок, їх чисельність та мешканців. З'ясуйте, що являло собою козацьке військо.

У другому питанні вкажіть, що саме запорозькі козаки віграли значну роль у боротьбі проти належу турецьких і татарських поневолювачів.. Розкажіть про козацькі походи 1494, 1496 і 1498 рр., що завдали перших поразок кримським татарам. Доведіть, що козаки, використовуючи різні військові тактики, підривали могутність Османської імперії та Кримського ханства і, таким чином, перетворились на провідну силу в боротьбі проти цих завойовницьких держав. Розкажіть про походи козаків проти турків на початку XVII ст. Охарактеризуйте участь козаків у Хотинській війні 1620–621 рр.

У третьому питанні дослідіть участь запорозьких козаків у польсько-російській війні, підтримуючи польського королевича Владислав Вазу, який

боровся за своє право на царський трон. Висвітліть військово-організаційний устрій козацьких підрозділів, види озброєння та спорядження, охарактеризуйте військову символіку та одяг запорожців. Розкажіть про військовий устрій та спорядження польсько-литовської та московської армій. Розкрийте тактику та стратегію бойових операцій козацького війська під керівництвом гетьмана П.Конашевича-Сагайдачного. Охарактеризуйте хід та політичні суперечності польсько-московських переговорів, основні умови Деулінського перемир'я 1618 р. Останні місяці бойових дій запорожців, облога Калуги.

Тема III. Збройні Сили Гетьманщини

1. Військо Української козацької держави Б.Хмельницького.
2. Об'єднавчі ініціативи козацтва Лівобережної України в другій половині XVII ст.
3. Українське козацьке військо в період Північної війни 1700 – 1721 рр.
4. Козацтво Слобідської України.

Рекомендована література

Джерела

1. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2007. 1144 с.
2. Історія України. Документи. Матеріали. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 448 с.
3. Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Граб'янки. Київ : Дніпро, 2006. 976 с.
4. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657– 687). Київ – Львів : НТШ, 2004. 1087 с.

Література

1. Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. Дніпропетровськ : Січ, 2004. 178 с.
2. Голобуцький В. О. Запорізька Січ в останні роки свого існування (1734– 1775 рр.). Дніпропетровськ : Січ, 2004. 421 с.
3. Горобець В. «Волимо царя східного...». Український гетьманат та російська династія до і після Переяслава. Київ : Критика, 2007. 464 с.
4. Гуржій О. І. Гетьманська Україна. Україна крізь віки. Т. 8. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с.
5. Заруба В. М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорізького у 1648–1782 рр. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2007. 380 с.

6. Крупницький Б. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Київ : Україна, 2004. 240 с.
7. Історія українського козацтва: Нариси : к 2 т. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. Т. 1. 800 с. Т. 2. 2007. 724 с.
8. Павленко С. Загибель Батурина 2 листопада 1708 р. Київ : Українська видавнича спілка, 2007. 267 с.
9. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2004. 602 с.
10. Смолій В. А. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). Україна крізь віки. Т. 7. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 352 с.
11. Смолій В. А. Українська державна ідея XVII – XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1997. 273 с.

Методичні поради

Висвітлюючи перше питання, вкажіть, що національна армія була створена за структурою та принципами Запорозької Січі. До її складу входили реєстрові козаки та селянські повстанські загони. Наголосіть, що основною ударною силою армії були реєстровці, а «реєстр» становив 40 тис. осіб. Вкажіть, що іноді гетьман призначав командний склад, який обирався із найталановитіших організаторів. Зверніть увагу на те, що впродовж 1648–1649 рр. Б.Хмельницький зумів створити дієву народно-визвольну армію, до якої входили досвідчена козацька старшина з розрізнених селянських і козацьких загонів, що зорганізувалися в Україні під час антипольських повстань 1630-х рр. Вкажіть, що Богдан Хмельницький зумів створити козацьку кінноту як рід військ, артилерію, триступеневу структуру керівництва розвід агентами. Наведіть факти використання цих структур у національно-визвольній боротьбі. Охарактеризуйте способи ведення бойових дій, які використав Б. Хмельницький для досягнення перемоги під Жовтими Водами й Корсунем. Воєнний тріумф під Пилявцями й визволення західноукраїнських земель. Формування Б. Хмельницьким Київського полку та мобілізація до війська.

Народні рухи в Галичині 1648 р. Битва під Зборовом. Поразка під Берестечком 1651 р. та її наслідки. Воєнні дії 1652–1653 рр.

При розгляді другого питання вкажіть, що на початку 60-х рр. XVII ст. козацька держава розпалася. Одразу ж розпочались спроби старшини об'єднати право- і лівобережну частини Українського Гетьманату. Розкажіть, що протягом 1660–1662 рр. уряд Ю. Хмельницького з метою завоювання Лівобережжя здійснив п'ять військових походів. Вкажіть, що найпоспідовнішим, на думку багатьох вітчизняних та зарубіжних істориків, у спробі об'єднання Право- та Лівобережного Гетьманату був П. Дорошенко, який у 1668 р. став гетьманом всієї України. Охарактеризуйте невдалі спроби наступних гетьманів об'єднати обидві частини України.

Розглядаючи третє питання, розкажіть про використання Росією українського козацького війська у Північній війні. Поразка російсько-українських військ під Нарвою. Бої козацьких полків і російської армії під Псковом, в Білорусії, оборона Львова. Охарактеризуйте воєнні дії України і царської Росії проти Речі Посполитої та Швеції в 1704 – першій половині 1708 рр. Проаналізуйте військовий договір І.Мазепи з Карлом XII. Вступ шведських військ на територію України та причини переходу гетьмана І. Мазепи на бік шведського короля Карла XII. Воєнні дії в Гетьманщині в листопаді 1708–червні 1709 рр. Вкажіть на підтримку шведів та перехід запорозьких козаків під керівництвом кошового отамана Костя Гордієнка на бік загонів Мазепи. Битва під Полтавою. Причини поразки шведсько-українських військ та її політичні наслідки для українських земель та Гетьманату.

У четвертому питанні розкрийте особливості розвитку слобідського козацтва. Вкажіть, що слобідські полки виникли за доволі своєрідних умов. На Слобожанщині були сформовані Харківський, Сумський, Острогозький, Охтирський та Ізюмський полки. В основі їх управління був той лад, який поширився на Подніпров'я унаслідок козацької революції. Наголосіть, що посади в слобідських полках можна умовно поділити на основні й допоміжні. Охарактеризуйте їх. Розкажіть про політику російського уряду щодо

слобідського козацтва у XVIII ст., спроби реформування слобідських полків, збільшення рівня їх залежності від царського уряду.

**Тема IV. Збройні Сили України в боротьбі за збереження
української державності у 1917–1920 рр.**

1. Військо Української Народної Республіки часів Центральної Ради.
2. Військове будівництво в Українській державі гетьмана П.Скоропадського.
3. Збройні сили Директорії.
4. Військово-мобілізаційна діяльність уряду і державного секретаріату військових справ ЗУНР.

Рекомендована література

Джерела

1. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918–1920: Документи і матеріали. Київ : Видавництво ім. Олени Теліги, 2006. Т. 1. 688 с.; Т. 2. 700 с.
2. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923. Документи і матеріали : у 5-ти тт. Т. 1. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2001. 584 с.
3. Українська революція і державність (1917–1920 рр.). Київ : Вища школа, 1998. 179 с.
4. Історія України. Документи. Матеріали. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 448 с.

Література

1. Андрощук О. В. Україна: хроніка ХХ століття; Рік 1920. Київ : Либідь, 2005. 311 с.
2. Військове будівництво в Україні у ХХ столітті: історичний нарис, події, портрети. Київ : ВД Ін Юре, 2001. 448 с.
3. Верстюк В. Ф. Симон Петлюра: політичний портрет. *ВІЖ*. 2004. № 4. С. 3–38.
4. Дмитрук В. Вони боролися за волю України (Нарис історії Сірожупанної дивізії). Луцьк : Вежа, 2002. 348 с.
5. Коровенко С. В. Українська революція (Історичні портрети). Вінниця : Фоліант,

2004. 288 с.
6. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914–1993 рр. Івано-Франківськ : Плай, 1997. 292 с.
 7. Литвин М. Р. Історія ЗУНР. Львів : Ін-т українознавства НАНУ, Олір, 1995. 368 с.
 8. Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр. Львів : Інститут українознавства НАНУ; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. 488 с.
 9. Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис. Київ : Либідь, 1999. 976 с.
 10. Якимович Б. Збройні сили України: Нарис історії. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Просвіта, 1996. 359 с.

Методичні поради

У першому питанні розкажіть про організацію українського війська у квітні – вересні 1917 р. Наголосіть, що ініціатива створення окремих українських військових частин вийшла від Українського Військового Клубу ім. гетьмана П.Полуботка (заснував М.Міхновський) та Українського Військового Організаційного Комітету. Зверніть увагу на створення 1-го Українського полку імені гетьмана Б.Хмельницького під командуванням підполковника Ю.Капкана. 26 квітня 1917 р. створено Одеський Український Військовий Кіш на зразок Військового Клубу в Києві. На II Всеукраїнському військовому з'їзді прийнято ухвалу розпочати заходи щодо створення української збройної сили – Вільного Козацтва, обрано Тимчасову Військову Раду (130 осіб), яка увійшла до складу Української Центральної Ради. Вкажіть, що у березні – квітні 1917 р. було українізовано 16 дивізій, до яких входили 64 піхотні полки з артилерією, кавалерійськими та спеціальними частинами. Поясніть, чому ця армія не змогла стати на захист Центральної Ради наприкінці 1917 – на початку 1918 р. Розкажіть про створення селянами Вільного Козацтва. Висвітліть основні помилки Центральної Ради у військовій будівництві.

При розгляді другого питання потрібно зауважити, що П. Скоропадський прагнув створити дієздатну національну армію, вісім військових корпусів і п'ять кінних дивізій. Розкажіть про формування Окремої Запорозької дивізії, Сердюцької дивізії, полку Січових Стрільців. Створювалися спеціальні школи для підготовки військових спеціалістів. Загальна чисельність національних військових сил становила 65 тис. Розкажіть про військові ранги та відзнаки для підстаршин, старшин і генералів. Зверніть увагу на гетьманський Універсал про відновлення українського козацтва, на спроби створення Чорноморського флоту.

У третьому питанні зверніть увагу на виступ стрільців у Білій Церкві та прихід до влади Директорії УНР. Охарактеризуйте політику Директорії у створенні української армії. Розквіт отаманщини. Вкажіть, що уряд Директорії опинився у важкому воєнно-політичному становищі: агресія більшовицької армії з півночі, присутність військ Антанти на Півдні України, наступ Добровольчої армії генерала Денікіна, зазіхання поляків на українську територію. Проаналізуйте спільний похід українських армій на Київ у 1919 р. Охарактеризуйте Варшавський договір 1920 р. та спільні польсько-українські військові дії.

При розгляді четвертого питання вкажіть, що створений в умовах війни 9 листопада 1918 р. Державний Секретаріат Військових Справ займався створенням Збройних Сил, організацією військової адміністрації, мобілізацією і вишколом новобранців, підготовкою командних кадрів, матеріально-технічним забезпеченням армії ЗУНР. Зверніть увагу на структуру Збройних сил ЗУНР та допоміжних військ. Затвердження Українською Національною Радою Військової присяги. Розкажіть, які встановлювалися бойові нагороди, звання, відзнаки.

Тема V. Українські військові формування у міжвоєнний період

1. Селянська повстанська боротьба в Наддніпрянській Україні у 1921 – 1923 рр.
2. Українська Військова Організація та Організація Українських Націоналістів.
3. Збройні сили Карпатської України – Карпатська Січ.

Рекомендована література

Джерела

1. Білас І. Репресивно-командна система в Україні 1917–1953 р. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2-х книгах. Кн. 2. Документи і матеріали. Київ : «Військо України», 1994. 424 с.
2. ОУН. В світлі постанов Великих зборів. Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955. (Збірка документів). Львів : Бібліотека Українського підпільника, 1955. 370 с.
3. Україна в ХХ столітті. Збірник документів і матеріалів. Київ : «Вища школа», 2000. 351 с.

Література

1. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. Львів – Хуст : ЗУКЦ, 2004. 414 с.
2. Вегеш М. Карпатська Україна в 1938–1939 рр. у загальноєвропейському історичному контексті. Ужгород : Видавництво Ужгородського державного університету, 1997. 198 с.
3. Зимомря М. Герой України – Августин Волошин. Дрогобич : «Відродження», 2006. 134 с.
4. Книш З. Становлення ОУН. Київ : «Наукова думка», 1993. 140 с.
5. Кондратюк В. Україна в 20–30-х роках: суспільно-політичне життя ХХ ст. Львів : Видавництво Львівського державного університету, 1993. 257 с.
6. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1920–1939 рр.). Т. 11. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 320 с.

7. Кульчицький С. Комунізм в Україні перше десятиріччя (1919–1928). Київ : Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. 336 с.
8. Мечник С. В підпіллі революційної ОУН. Львів : «Фенікс Лтд», 1993. 144 с.
9. Шаповал Ю. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. Київ : «Наукова думка», 1994. 280 с.
10. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. Київ : «Генеза», 2001. 557 с.

Методичні поради

При розгляді першого питання слід вказати, що діяльність селянських повстанських загонів у Наддніпрянській Україні у 1921–1923 рр. замовчувалася радянською історіографією. Наголосіть, що в Холодному Яру сформувалися повстанські загоны під керівництвом отаманів Василя Чучупаки, Андрія Чорноти, Юрія Горліса-Горського та інших членів військового штабу. Вкажіть, що основною метою цих загонів було визволення України. Зауважте, що повстанці використали такий військовий устрій: села поділялися на сотні, які, в свою чергу, об'єднувалися в полк. Усі повстанці-хлібороби були озброєні та вмотивовані захищати свою землю від більшовицької навали. Розкажіть про боротьбу українських повстанців під керівництвом отамана Рябоконея, яка тривала аж до 1924 р. Вкажіть, що відсутність збройно-політичної організації з одним центром стала основним недоліком партизанського селянського руху на східноукраїнських землях й не дала можливості розгорнути активну ідеологічно-політичну діяльність.

У другому питанні вкажіть, що з ініціативи Євгена Коновальця у 1920 р. створено нелегальну Українську військову організацію (УВО), яка, на думку багатьох дослідників, стала спадкоємцем українських військових формувань і мала на меті продовжити збройну боротьбу за Українську державу. Охарактеризуйте організаційно-кадрову, розвідчу, бойову та пропагандистсько-політичну референтури УВО. Зверніть увагу на створення та діяльність Організації українських націоналістів (ОУН), керівником якої протягом 1929–

1938 рр. був Є. Коновалець. Розкрийте мету організації та методи боротьби: пропагандистські, агітаційні, організаційні, диверсійні та терористичні. Розкажіть, що на початку 30-х рр. ХХ ст. члени ОУН здійснили понад 60 акцій проти польських і українських діячів. Зверніть увагу, що після вбивства Є. Коновальця у 1938 р. стався розкол серед членів ОУН, оскільки посилювалися суперечності щодо тактики подальшої боротьби за визволення України..

При розгляді третього питання слід вказати, що в жовтні 1938 р. чеський уряд дав згоду на створення на Закарпатті автономного уряду. Зауважте, що у вересні 1938 р. створено Українську Національну Оборону. Її головою обрано С. Росоху. Наголосіть, що фахові військовики, які в той час проживали на Закарпатті стали Начальниками штабу організації. Після Віденського арбітражу Українська Національна оборона була реорганізована в Карпатську Січ. Її керівником став Дмитро Калампущ. Вкажіть, що Перший з'їзд Карпатської Січі відбувся 4 грудня 1938 р. в Хусті. На ньому розглядалися внутрішні організаційні справи. 19 грудня 1938 р. відбувся Другий з'їзд Карпатської Січі, делегати якого організували десятитисячним походом січовиків у столиці Карпатської України та продемонстрували військову силу. Слід зазначити, що до Генерального штабу Карпатської Січі входили деякі активісти ОУН. Особливу увагу зверніть на боротьбу Карпатської Січі з угорськими військами в березні 1939 р.

Тема VI. Українські військові формування в роки Другої світової війни

1. Створення Української повстанської армії. Її структура.
2. Боротьба УПА проти німецьких загарбників та більшовицьких частин.
3. Формування та бойові дії Дивізії «Галичина».

Рекомендована література

Джерела

1. Безсмертя. Книга пам'яті України 1941–1945. Київ : Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», 2000. 944 с.
2. Білас І. Репресивно-командна система в Україні 1917–1953 р. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2-х книгах. Кн. 2. Документи і матеріали. Київ : «Військо України», 1994. 424 с.
3. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади : у трьох томах. Т. 1. 1939–1953. Львів : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1996. 752 с.
4. ОУН в світлі постанов Великих зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр. Б/м., 1955.
5. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. Київ : Дніпро, 1996. 496 с.
6. УГВР в світлі постанов Великого Збору та інших документів з діяльності 1944 – 1951 рр. [Б.м.] : Видання Закордонних частин ОУН, 1956. 356 с.
7. Україна в Другій світовій війні у документах німецьких архівних матеріалів (вибрав і впорядкував В. Косик) : у 3-х т. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1997–1999.
8. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. Львів – Київ : Піраміда, 2001. 556 с.

9. УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу 1942–1950 рр. Ч. 1. [Б.м.] : Видання Закордонних частин ОУН, 1957. 452 с.

Література

1. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). Львів : Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 686 с.
1. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Слава і трагедія Українського повстанського руху. Спогади. Київ : Книга роду, 2008. 318 с.
2. Ільюшин І.І. До питання про волинську трагедію в 1943–1944 рр. *Український історичний журнал*. 2003. № 3. С. 115–124.
3. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів 1920–1956. Історико-архівні нариси (в 2 томах). Київ : Центральний державний архів громадських об'єднань України. Т. 1, 2005. 332 с.; Т. 2. 2008. 415 с.
4. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. Львів : Вид-во «Каменярь», 2000. 304 с.
5. Коваль М. В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). Серія «Україна крізь віки». Т. 12. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 336 с.
6. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси. Київ : Наук. думка, 2005. 495 с.
7. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні. Національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х рр. Київ : Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

Методичні поради

Розгляд першого питання доцільно розпочати з того, що 30 червня 1941 р. у Львові Організація українських націоналістів під проводом С.Бандери прийняла історичний документ під назвою «Акт відновлення Української Держави». Вкажіть, що на Волині та Поліссі діяла Поліська Січ Тараса Бульби-

Боровця. Незабаром це формування було перетворено на Українську Повстанську Армію (УПА), Вкажіть, що ця формація вела бойові дії проти загонів радянських партизанів, а також і проти фашистських загарбників. Зверніть увагу, що на початку 1944 р. формування організаційної структури УПА в цілому завершилося. Наголосіть, що за зонами діяльності УПА поділялася на три групи: УПА-Північ, яка діяла на Волині та Поліссі, УПА-Захід (охоплювала території Галичини, Буковини, Закерзоння й Закарпаття), УПА-Південь в основному поширювала свою діяльність на Поділлі. Формування УПА-Схід не вдалося утворити. Вкажіть, що за різними даними у загонах УПА перебувало від 30 до 100 тисяч чоловік. Охарактеризуйте структуру УПА, її військові ранги та нагороди.

У другому питанні вкажіть, що весна 1943 – осінь 1944 р. – це період збройної боротьби УПА проти трьох військових ворогів: німецьких військ та їх союзників; радянських партизанів; польських загонів Армії Крайової. Зверніть увагу: початком конфлікту стали масові вбивства українців Холмщини та Підляшшя, що здійснила у 1941 р. польська Армія Крайова. Відповіддю УПА стали антипольські акції на Волині. Наголосіть, що ОУН-Б відійшла від тоталітарної ідеології до демократизації національного руху, про що свідчать рішення III Надзвичайного Великого збору ОУН-Б, що проходив у серпні 1943 р. Розкажіть, що в липні 1944 р. було утворено Українську Головну Визвольну Раду як основну рушійну силу українського визвольного руху. Її очолив Кирило Осьмак. Вкажіть, що після приходу в Західну Україну радянських військ УПА продовжила збройне протистояння з радянською владою.

Висвітлюючи третє питання охарактеризуйте основні чинники, що спонукали німецьке командування створити українське формування в німецькій армії. Вкажіть, що до вербування дивізії вирішено підключити Український Центральний Комітет, який очолював В. Кубійович, та спеціально створений допоміжний орган – Військову Управу. 28 квітня 1943 р. у Львові офіційно проголошено створення галицької дивізії. Розкажіть про навчання українських

добровольців у вишкільному таборі у Гайделягері. Зверніть увагу на формування частин та підрозділів дивізії, військові ранги, одяг, озброєння. Охарактеризуйте взаємовідносини між УПА та Дивізією «Галичина». Вкажіть, що перші бойові дії на Східному фронті розпочав 4-й полк на кордоні Волині й Галичини, але згодом вся дивізія готувалась до від'їзду під Броди. Охарактеризуйте битву під Бродами в липні 1944 р., де загинула значна частина українських офіцерів та стрільців, а дивізія фактично була розгромлена.

Тема VII. Розбудова Збройних сил незалежної України

1. Основні етапи створення Збройних сил України.
2. Структура українських військ.
3. Російсько-українська війна.

Рекомендована література

Джерела

1. Акт проголошення незалежності України. Київ : Наукова думка, 1991. 17 с.
2. Декларація про державний суверенітет України. Київ : Наукова думка, 1990. 12 с.
3. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Збірник документів і матеріалів. Київ – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. 1100 с.
4. Конституція України. Київ : Наукова думка, 1996. 45 с.
5. Україна багатопартійна. Програмні документи нових партій. Київ : Вища школа, 1991. 215 с.
6. Україна в ХХ столітті (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів. Київ : Вища школа, 2000. 351 с.

Література

1. Алексєєв Ю. М. Україна на зламі історичних епох (Державотворчі процеси 1985–1999 рр.). Київ : Вища школа, 2000. 113 с.
2. Бойко О. Д. Україна 1991–1995 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? Нариси з новітньої історії. Київ : Наукова думка, 1996. 198 с.
3. Віднянський С. В. Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006). *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 129–145.
4. Гай-Нижник П., Чупрій Л. Російсько-українська війна: особливості розв'язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов. *Українознавство*. 2016. № 4. С. 103–121.

5. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована хроніка міжнародних відносин (1991–2003). Київ : Генеза, 2004. 616 с.
6. Кульчицький С. Закономірності державотворчого процесу у незалежній Україні. Київ : Інститут історії України НАН України, 2001. 160 с.
7. Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.) Серія «Україна кризь віки». Т. 14. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 360 с.
8. Міністерство оборони України[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnih-sil-ukraini/>
9. Перепелиця Г. М. Без'ядерний статус і національна безпека України. Київ : НІСД, 1998. 109 с.
10. Пирожков, С. І. Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку [Електронний ресурс]. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 9. С. 38–49.
11. Поле битви – Україна. Від «володарів степу» до «кіборгів». Воєнна історія України від давнини до сьогодення / упоряд. К. Галушко. Харків : Фоліо, 2016. 352 с.
12. Україна на шляху до Європи. Київ: «Етнос». 2006. 496 с.
13. Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива. Київ : Рада нац. безпеки і оборони, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2001. 624 с.

Методичні поради

При розгляді першого питання вкажіть, що відповідно до Конституції України створено Збройні сили України – військове формування, основним завданням якого є захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України. Зверніть увагу, що після проголошення 24 серпня 1991 року незалежності, Україна як незалежна держава розпочала формування власних Збройних Сил. Українська армія формується з призваних на строкову та контрактну службу чоловіків 18–40 років. На кінець 2010 року її чисельність становила 200 000 осіб (у тому числі 50 000 цивільних працівників). 24 серпня

1991 року Верховна Рада України ухвалила рішення про створення Міністерства оборони України. Розкажіть, що рішення керівництва України стосовно позаблокового та без'ядерного статусу держави були покладені в основу процесу створення власного війська Наголосіть, що Верховна Рада України прийняла низку документів, які мали на меті регулювати процес формування української армії: Закони України «Про оборону України», Воєнна доктрина України, постанова «Про Раду оборони України», концепція оборони і будівництва Збройних сил України, «Про Збройні сили України» тощо. Охарактеризуйте їх.

У другому питанні потрібно детально зупинитися на характеристиці структури українського війська за такою схемою: сухопутні війська, ракетні війська та артилерія, механізовані і танкові війська, аеромобільні війська, радіотехнічні війська, зенітно-ракетні війська, військова авіація, армійська авіація, протиповітряна оборона, повітряні сили, спеціальні війська, Військово-Морські Сили. Зауважте, що до складу Збройних сил України входять також військові навчальні заклади, об'єднання, організації та установи, що не належать до зазначених вище видів. Вкажіть, що Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України, безпосереднє керівництво Збройними силами України в мирний та воєнний час здійснює Головнокомандувач Збройних сил України.

При висвітленні третього питання вкажіть, що після перемоги в Києві Революції Гідності та Євромайдану в лютому 2014 року, росія розпочала збройну військову агресію, а також гібридну війну проти Української держави. На початковому етапі війни українські військові формування зазнали значних втрат в особовому складі, передовсім у Криму, а також у військовій техніці. 24 лютого 2022 р. росія розпочала широкомасштабне вторгнення на територію України. Розкажіть про етапи формування Національної Гвардії України, ТРО та інших підрозділів. Запровадження служби військового духовенства на багатоконфесійній основі. Розкрийте етапи звільнення Київщини, Чернігівщини, Харківщини, правобережжя Херсонщини. Охарактеризуйте співробітництво України з НАТО та ЄС. Розкажіть про нові види озброєння ЗСУ.

Електронне навчально-методичне видання

Оксана Медвідь
Руслана Попп
Тарас Батюк

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА:

методичні матеріали до семінарських занять

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Артимко Ірина

Здано до набору 25.03.2024 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 1,87.
Зам. 21.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 31.